

Ο Καζαντζάκης

ΤΟΥ
ΓΕΩΡΓ. ΦΤΕΡΗ

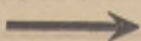
Η ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑ πού θά δώσω παρακάτω, άσχετα μέ τό ενδιαφέρον πού μπορεί νά έχω γενικότερα γιά τά θέματα τής λογοτεχνίας, δέν θγαίνει άπό κανέναν Ιδιαίτερο λογοτεχνικό έλεγχο, θγαίνει άπλούστατα άπό ένα κοινό ρεπορτάζ. Δηλαδή είναι ή πληροφορία πού θά έδινα σέ μία έφημερίδα, όχι μέ τήν άρμοδιότητα του γράφοντος αλλά μέ τήν άκριβεια του ρεπόρτερ, του κοινότερου έστω ρεπόρτερ, άν τύχαινε ή έφημερίδα αύτή νά μου ανάθεσει τήν έξής έρευνα, μαθαίνοντας ότι πρόκειται νά κάμω ένα μεγάλο ταξίδι στην Εύρώπη:

— Ποίος "Έλληνας συγγραφέας, μετά τους άρχαίους, είναι στην Εύρώπη εύρύτερα γνωστός;

Γυρίζοντας θά έδινα, χωρίς δισταγμό, τήν άπάντηση:

— Ο Καζαντζάκης!

Τό λέω κάνοντας πλήρη άφαίρεση του προσωπικού μας συνδέσμου, χωρίς μ' άλλα λόγια νά ύφίσταμαι καθόλου τήν έπιρροή—τήν τόσο ανθρώπινη άλλωστε—πού καταντά φυσικό νά άσκει έπάνω μας, έπάνω σ' όλους μας, ή θύμιση ενός παλιού και αγαπητού φίλου. Είναι δέ βέβαια περιττό νά προσθέσω ότι ή διαπίστωση μου πώς μετά τους άρχαίους—και δέν βρίσκω καθόλου άσεβή τή συσχέτιση των άρχαίων μ' ένα συγγραφέα σύγχρονο—ο Καζαντζάκης αντιπροσωπεύει μία έλληνική πνευματική άξια καθολικά άναγνωρισμένη, δέν σημαίνει πώς δέν ύπάρχουν και άλλοι "Έλληνες συγγραφείς, άσφαλώς άξιόλογοι. Ύπάρχουν, τους τιμάμε, όπως τους τιμούν και έξω άπό τήν Ελλάδα, όσοι συνέβη νά γνωρίσουν τό έργο τους. Μιά φορά παραμένει άναμφισβήτητο τό γεγονός ότι τό όνομα του Καζαντζάκη είναι τό κορυφαίο—άκόμη και συγκριτικά μέ τά όνόματα πολλών ξένων πού πήραν τό Νομπέλ—έκείνο πού τιμά περισσότερο, όχι μόνο στην Εύρώπη αλλά και στην "Αμερική και σ' άλλες άπώτερες, πίο δυσπρόσιτες γεωγραφικές περιοχές, τά "Έλληνικά Γράμματα. Τό εξακρίβωσα προσωπικά σ' όλες τίς παλιτείες πού έπήγα και σ' όλα τά βιβλιοπωλεία πού γύρισα, τά καλύτερα και τά τελειότερα έξοπλισμένα. Μόνο τόν Καζαντζάκη εύρισκα παντού, άν και καθώς γνωρίζομε, έχουν μεταφραστεί και άρκετοί άλλοι. Γιατί αύτό δέν φτάνει—μή γελιόμαστε νομί-

Συνέχεια εις τήν
= 6ην σελίδα

Τυ Βήμα Νο 5381/9.12.1962
 66/4 13

μέ-
της
ώς
οδο-
λλά
έ-
ση-
μα-
γο-
ογί-
της
και
σώ-
πο-
άλ-
σί-
στε
ρά
έ-
οί
χι
τι-
ίς
αν-
ει
αί
ι-
ύς
έ-
ει-
μη
ν-
ον
ην
α

Ο ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ

ΤΟΥ Κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΦΤΕΡΗ

Συνέχεια εκ τής 1ης σελίδος

ζωτας ότι μόλις μεταφραστεί ένα βιβλίο σε μία ξένη γλώσσα, ως πούμε στη γαλλική, κινεί άμέσως την περιέργεια και σχηματίζεται οδρά για να τό άποκτήσουν. Σήμερα μεταφράζονται σε έξες γλώσσες πλήθος συγγράμεις, άπό τους άγίους, αλλά και παρακατιανοί, δεύτερης και τρίτης ποιότητας, ή μετάφραση έχει μπει μέσα στο ρυθμό τής εποχής μας, έτσι πού να δημιουργείται και για τήν παγκόσμια λογοτεχνία ένα είδος Κοινής Άγοράς, για να μεταχειριστώ μία έκφραση τής μόδας. Πάντως, τό ότι έφτασε ένα ελληνικό πνευματικό προϊόν, επειδή μεταφράστηκε, στη διεθνή λογοτεχνική αγορά, δέν έχει σαν επακολούθημα τή σύγυρη έπιτυχία, δέ θά πει πώς έγινε ή πώς πρόκειται να γίνει άναρπαστο. Τό πολύ - πολύ να σημειωθεί μία κίνηση μεταξύ εκείνων πού παρακολουθούν τις ξένες λογοτεχνίες, αν τό ξένο έργο κάμει μέ τήν πώλη τού έμφάνιση κάποιου κρότου, επειδή τό παρουσάσε ένας κριτικός μέ όνομα, σ' ένα μεγάλο περιοδικό. Γιατί δέν πρέπει να λησμονώμε, ότι τώρα ή σχέση τού ανθρώπου μέ τά βιβλία, όσο κι' αν τού άρέσουν, δέν φτάνει στην ένταση και στη διάσκεια πού έφτανε τό παρελθόν, άλλισια από τόν άέρα πού φυσά σ' όλο τόν κόσμο μπορεί να συναχθεί τό συμπέρασμα, ότι οι σημερινοί άνθρωποι δέν προσέχουν όπως άλλοτε αυτά πού λέγαμε «φολογικά», ότι δέν μένουν πολύ τό όνόματα στον πίνακα τού πνευματικού ενδιαφέροντος, ότι ξεχνιούνται και οι μεγάλες δόξες. Άρκει να σάς πώ, ότι καλά - καλά δέν ήξεραν ούτε τό όνομα τού Μορέας σ' ένα από τά πρώτα παρισινά βιβλιοπωλεία κι' ότι χρειάστηκε να ζητήσω τις «Στροφές» σ' ένα μικρό κατάστημα τού μπουλβάρ Σαιν - Μισέλ, άκριβέστερα να τις παραγγείλω για να ψάξουν και να μου τις βρουν. Νά για πού θομίζω τήν εξαίρεση τού Καζαντζάκη, ενός όνόματος μέ καθιέρωση διεθνή, πού τιμά τήν Έλλάδα - κι' ως τούκλεισε τήν πόρτα ή Άκαδημία τής!

Τόν θυμίζω και για έναν άλλο λόγο, πού σχετίζεται μέ τήν επικαιρότητα. Συμπληρώθηκαν, όπως έδιάδασα, πέντε χρόνια από τότε πού πέθανε και δέν θέλω να λείψω από τό μνημόσυνό του. Θά τού αφιερώσω λοιπόν λίγα λόγια - για τόν Καζαντζάκη είναι λίγα όσα κι' αν πητε - όχι για να μπώ στο έργο πού έφησε, ένα τεράστιο έργο πού ό θρόλος του φτάνει ως τήν άλλη άκρη τής Οικουμένης, στην Άπω Άνατολή. Άλλά για να ξαναζωντανέψω λίγο τή μορφή του, τή φυσική του παρουσία, μέ τις παλιές προσωπικές αναμνήσεις μέ τις.

Ήταν από τούς πετυχημένους πιά, τούς γνωστούς λογοτέχνες πού έ γνώρισα στην πρωτεύουσα, όταν έφησα τή Μάνη για να γραφτώ στα νομικά. Γράφτηκε, αλλά μαζί μέ τό δρόμο πού οδηγούσε στο Πανεπιστήμιο έπηρεα κι' έναν άλλο πού πήγαινε στο «Νουμά» - τού Ταγκόπουλου - τό μαχητικότερο όργανο τού άγωνιζόμενου δημοτικισμού, όταν είχε μεταφέρει τά γραφεία του στο σημείο πού προσπερνάτε τήν οδόν Άριστέιδου μπαίναντε στην οδόν Σοφοκλέους, σ' ένα ισόγειο πού μέ τή σημερινή διαρρύθμιση τού δρόμου έχει πιά εξαφανιστεί. Δίπλα βρισκόταν τό γραφείο τού Ρήγα Γκόλη, τού φίλου ποιητή, πού μαζί μέ τόν άλησμόνητο Καρθαίο και τόν κοινωνικά πρωτοποριακό εκείνα τά χρόνια Σπαρτιάτη λογοτέχνη Κώστα Παρορίτη (τόν καθηγητή Σουρέα) άποτελούσαν τό μεγάλο έπιτελείο τού περιοδικού, όπου έρχόταν κι' ό Παλαμάς τότε - τότε. Τότε, κατά τό Δέκα φαντάζομαι, έδημοσίευσε ένα ποίημα δημώδους τόνου, πού ήταν μάλλον άσκηση γλωσσική, μια τοποθέτηση σε στίχους ιδιωματικών λέξεων, πού συχνά πού γινότανε τότε συχνά από τούς περισσότερους, και πια πολύ από τούς νέους, τούς φανατισμένους μέ τό δημοτικισμό, τού τύπου των τραγουδιών τού Κουστόλη, πού διατηρούσαν άκόμη όλη τήν έλευστικότητα. Τό ποίημα, καθώς και τό πεζό κείμενο, έλογαριάζονταν μέ τό γλωσσικό τους βάρος, κι' έπρεπε να φέρνουν άγνωστες λαϊκές λέξεις, σαν μπάλλες, σαν πολεμοφόδια, για ένίσχυση τού άγώνα τής δημοτικής, πού άπορροφούσε τά πάνω, κι' έκανε επάνω - κάτω δευτερεύον κάθε άλλο ενδιαφέρον τού ποιήματος ή τού πεζού.

Ο Καζαντζάκης πού έγραψε άμέσως - ήταν τό πρώτο γράμμα πού έλαβα στη σταδιοδρομία μου - κι' άργότερα κατάλαβα τί κυρίως τόν παρακίνησε σ' αυτό. Οι λέξεις, οι άγνωστες δημοτικές λέξεις, κι' αυτές τις λέξεις ό Καζαντζάκης τις ρουφούσε ως τό τέλος του σαν στρείδια, σαν τά φρέσκα θαλασσινά. Τις ένιωσε σαν πυρήνες καρπών, όπου καθώς τό δέντρο, κρατά κι' ή γλώσσα κρυμμένο τό μυστικό τής γονιμότητας. Τό βλέπει κανείς στο έκφραστικό κέφι πού αισθάνεται πάντα όταν χρησιμοποιεί κρητικές λέξεις μέ όλη τήν πρώτη γεύση τους. Μ' εκείνες δίχως άλλο, ό Καζαντζάκης, στα μαικρινά του γραφεία, πού τά παράθωρα τους άνοιξαν επάνω σε ξένες πολιτείες, μπροστά σε ξένους όρίζοντες, θά άντιδρούσε στην αίσθηση τής ξενιτιάς. Και θά ξαναγύριζε στην Κρήτη.

Εκείνο τόν καιρό τόν είδα από κοντά, κι' αυτή ή άπλη γνωριμία έγινε φίλια έπειτα, μία φίλια σταθερή, άφθαρτη, άπόδειξη ότι ποτέ δέν χαλαρώθηκε αν και οι συναντήσεις μας άραιώσαν άργότερα μέ τά μακρινά του ταξίδια. Περνούσε τότε από τή μπερζινική και τή νιτσεική φάση τού άνήσυχου, τού άκοίμητου στοχασμού του, όταν γύρισε από τό Παρίσι, όπου παρακολούθησε στο Κολλέγιο τής Γαλλίας τόν Μπέρξον, τήν εποχή πού τά περίφημα μαθήματά του είχαν σ' όλες τις χώρες τεράστια άπήχηση. Και τούμοιαζε λίγο - στην έκφραση τού Καζαντζάκη ύπήρχε κάποτε μία ύποψια όμοιότητας μέ τόν Μπέρξον, όπως έπίσης και κάτι από τή γοητεία του, από τήν ύποβολή τού καθαρού του λόγου, άπό τού πού μεταμόρφωσε τό έλεύθερο άνώτερο εκπαιδευτικό ίδρυμα τής ρύ ντέζ Έκόλ, σ' ένα παγκόσμιο πνευματικό κέντρο. Χωρίς έδω να παίξει κανένα ρόλο τό στοιχείο τής φωνής. Η ύποβολή τού Καζαντζάκη όφείλετο σε κάτι άλλο, στο βάθος και στον τίμιο τόνο όλης του τής προσωπικότητας.

Καθώς θά είναι γνωστό - και τό επαναλαμβάνω για κείνους πού δέν έτυχε να τό μάθουν - τά πρώτα του λογοτεχνικά δημιουργήματα ήταν τό «Όφεις και τό Κρίνο», κατόπιν ό «Πρωτομάστορας». Έδω θά θυμίσω, μαζί μέ τόν μπερζονικό Καζαντζάκη, και μία άλλη φάση του, πού δέν αναφέρεται συνήθως, τού ντανουντσιακού αισθητισμού, διαχουτού τότε σ' όλη τήν Έλλάδα. Παραούσασε επίσης και τό «Ξημερώνει», αν θυμάμαι καλά, κάποιο θεατρικό έργο πού έβραβεύη σ' έναν από τούς μεγάλους φιλολογικούς διαγωνισμούς. Έγραφε μέ τά ψευδώνυμα Κάρμα Νιρθαμή και Πέτρος Ψηλορείτης, και είχε έπιβληθεί άνάμεσα στους λογοτεχνικούς κύκλους, μ' όλο πού δέν πολυσύχναζε στις συνθησιμένες τους συγκεντρώσεις, άκόμη και τής Δεξαμενής όπου καθόταν, όπως δέν άνηκε στην κατηγορία των ανθρώπων πού είναι δύσκολοι, ή κάνουν τούς δύσκολους από πόζα. Τουναντίον έδειχνε πάντα τή μεγαλύτερη και τήν έγκαρδιότερη άπλότητα, άδεχόταν στο σπύτι μαζί μέ τούς στενούς φίλους του κι' αυτούς πού ήθελαν να τόν γνωρίσουν, έσφιγγε τά χέρια δυνατά - τόσο πού ό Ζαχαρίας Παπαντωνίου ν' άποφεύγει τή χειραφία του - κι' έγελούσε μέ τόν παιδικότερο, μέ τόν πιο καλόβολο τρόπο. Στο ίδιο χρονικό διάστημα, έκτός από τις συνεργασίες του στα περιοδικά πού έβγαίναν στην Αίγυπτο και στην Αθήνα, έδημοσίευσε σε συνέχειες στο «Νουμά» κι' ένα μυθιστόρημα από τό Παρίσι, πού ξεχνάμε τόν τίτλο του.

Τό πρόσωπό του, από εκείνη τήν περίοδο τήν άκόμη νεανική, δέν έφανε τήν έντύπωση πού φάνει τό έξωτερικό των νέων. Ο Καζαντζάκης, αν και μέ γερή κρητική κρήνη, ποτέ δέν φαινότανε φρέσκος, άνήρως. Είχε τήν όψη τού μεγάλου, τού σχε-

δόν προχωρημένου στα χρόνια, έτσι όπως ήτανε μαυροδέματος, ξεραγιανός, άσκητικός, γωνιώδης. Κι' αυτό έδινε σ' όλο τό παρουσιαστικό του, σ' όλες τις λεπτές χειρονομίες του, σ' όλη τήν προσεκτική του κίνηση, μία άπόκρωση πνευματικής ώριμότητας από τότε.

Άλλο χαρακτηριστικό. Ο Καζαντζάκης επέβαλλε πάντα τήν άνώτερη πνευματική προσωπικότητά του, από τήν πρώτη στιγμή, δίχως μεινιρες, χωρίς τήν παραμικρότερη έπιτήδευση. Μέ τόν τρόπο πού μιλούσε, μέ τόν τρόπο πού κύταζε, μέ όλα του τά άστάθμητα, σάς άφηνε τή δεβαιοότητα ότι δέν πήγαινε να έπιδειχθεί, να φωταγωγήσει τή διτρίνα. Άλλά να έκφράσει μία δικία του βαθύτερη λαχτάρα, για ό,τι ένδιαφέρει τόν άνθρωπο και τή μοίσα του.

Είπα στην άρχή πώς δέν θά μπώ στο έργο τού Καζαντζάκη - κι' έτσι θά τελειώσω, χωρίς καν να ύπογραμμίσω τις μεγάλες μαρτυρίες του, για τό μέγαλο ανθρώπινο όνομα. Είπα δηλαδή, ότι θά δώσω κάτι από τήν παρουσία του. Κι' έδω έχει νομίζω τή θέση τού μιά άλλου βεβαιώση για τό ήθος τού άθρώπου. Από τό στόμα τού Καζαντζάκη δέν άκούσα ποτέ να βγαίνει, άκόμη και για κείνους πού θά μπορούσαν να θεωρηθούν έχθροί του, πού ήσαν έχθροί του, ένας λόγος πού να θυμίζει πάθος ταπεινό, πού να προσβύλλει τήν πνευματική περηφάνεια τού ανθρώπου, πού να σάς κάνει να ντραπέιτε για τήν άρθρόπινη μικροψυχή. Και άναφέρω αυτή τή συμπεριφορά, πού δείχνει τόση άξιοπρέπεια, γιατί τέτοια παραδείγματα δέν είναι δυστυχώς στον τόπο μας συνήθη.

Γ. ΦΤΕΡΗΣ

